

на 100 %. 20 %, тобто один студент, не впорався із завданнями, або виконав їх не повністю. У результаті дослідження стало очевидним, що рівень оволодіння тестовою методикою навчання читання за темою *Fashion and Clothes* в експериментальній групі вищий ніж у контрольній групі, де студентам були запропоновані такі ж самі тексти, але без апробації та виділення основної лексики. Більшість студентів в контрольній групі погано впоралися з дотекстовими, текстовими та післятекстовими вправами.

3) *Eman* — *перевірний*. На цьому етапі була знову проведена діагностика тестової методики навчання читання за темою *Fashion and Clothes*. Студентам обох підгруп було запропоновано ознайомитись з новим текстом за темою *Fashion and Clothes* до якого був прикріплений тест для перевірки ступеня сформованості навичок та умінь читання студентами першого курсу за темою *Fashion and Clothes*. Результати експериментальної групи близькі до 100 %, а контрольної групи лише до 50 %, що доказує ефективність тестової методики навчання читання за темою *Fashion and Clothes*.

Отже, проведене дослідження за тестовою методикою навчання читання за темою *Fashion and Clothes* ще раз підтвердило актуальність обраної теми. Головною практичною ціллю навчання іноземної мови є необхідність навчити студентів читати адаптовані і неадаптовані тексти, так як розвивати уміння і навички усного мовлення необхідно у зв'язку з прочитаним та на його основі, і допомогти їм в цьому нелегкому процесі за допомогою тестової методики навчання читання.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). Л. : Просвещение, 1981. 292 с.
2. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка : учеб. М. : Высшая школа, 1981. 318 с.
3. Минько Э. В. Методи й техніка прискореного конспектування й читання : учбово-методична допомога. М. : Спб., 2001. 98 с.
4. Пассов Е. И. Урок иностранного языка в средней школе. Игра — дело серьезное. М. : Просвещение, 1988. 130 с.
5. Birth B. C. There's a perfect pair of jeans for everybody. *Good Housekeeping. Journal for the grown-up woman*. N.Y. : House Publication, 2001, vol. 5, no. 2. 32 p.
6. Elimn G. R. On suits. *Magazine «Best»*. L.: Fashion Public, 2003, no. 15. P. 70.

ВИХОВАННЯ ЩАСЛИВОЇ ДИТИНИ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ФІНЛЯНДІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

О. Янкович

д. пед. н., професор,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
Кувявсько-Поморська вища школа, м. Бидгощ (Польща)

Одним із провідних завдань Нової української школи є сформувані в учнів ключові компетентності для життя, які дадуть їм змогу стати конкурентоспроможними на ринках праці не лише у своїй країні, а й за кордоном. Безперечно, сформованість компетентностей ХХІ ст. є вагомим чинником досягнення успіху, проте при цьому поза увагою залишається проблема щастя дитини. Не завжди успішна й матеріально незалежна особистість є щасливою. Студіювання Концепції Нової української школи засвідчило, що в цьому документі лише один раз згадується про щасливе життя: «Нова українська школа буде формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством» [7, с. 19].

Питання щастя дитини набувають особливої актуальності у зв'язку з тим, що суспільно-економічні чинники у нашої держави не є сприятливими для задоволеності умовами життя. Україна є однією з найбідніших та найкорумпованіших країн світу, що у світовому рейтингу щастя займає останні позиції (132 місце зі 155 у 2017 році). Це зумовлює акцентування уваги на проблемах формування внутрішньої гармонії в учнів в освітньому процесі загальноосвітніх шкіл [2, с. 73]. Отже, потребують вивчення питання виховання щасливої дитини, студіювання досвіду тих країн, громадяни яких визнають себе задоволеними життям. Однією з них є Фінляндія.

У 2017 році в десятку найщасливіших країн планети входили: Норвегія, Данія, Ісландія, Швейцарія, Фінляндія, Голландія, Канада, Нова Зеландія, Австралія, Швеція [2, с. 74]. Згідно з результатами дослідження Американського інституту Геллана, що вивчає громадську думку, у 2018 році Фінляндія визнана найщасливішою країною у світі, тому доцільно саме в ній з'ясувати основні чинники, зміст, способи формування щасливої дитини.

Ці проблеми вирішуються в працях класиків педагогіки, а саме: Я. Корчака, А. Макаренка, М. Монтессорі, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Усебічно дослідивши поняття «щастя» у творчості видатних мислителів, педагогів, М. Ісаєва дійшла висновку, що немає єдиних підходів до трактування щастя: це закономірний результат розумної людської діяльності, метою якого є вище благо (Я. А. Коменський), самостійність, розвиток (М. Монтессорі), вільна праця (А. Макаренко), досягнення мети, радість перемоги (Я. Кор-

чак) тощо. Щастя, на думку М. Ісаєвої, є незамінним компонентом повноцінного розвитку і формування людини [6, с. 33–34]. Аналіз наукових розвідок учених, власні дослідження засвідчують, що щаслива дитина — це особистість, у якій гармонійно сформовані складники «Я-концепції»: Я — знаю, Я — можу (здатний), Я — потрібний, Я — подобаюся, Я — захищений [11, с. 123–124]. Це самостійна дитина, яка визначає цілі і їх досягає, відчуває радість творчості, відкриття й успіху. Доцільно припустити, що досвід виховання такої особистості накопичений у Фінляндії, громадяни якої задоволені своїм життям.

Тенденції розвитку й система освіти у Фінляндії є предметом досліджень українських і зарубіжних учених: Г. Андрощука, В. Бутової, Т. Вокера, С. Гринюк, Я. Заводовської, Т. Кристопчук, П. Салберга, С. Сисоевої, Л. Смольської, В. Сороки та ін. У їх працях висвітлюються зміст, форми, методи освітнього процесу, особливості мотивації до навчання юних фінів. Проте потребують уваги питання про способи виховання щасливої дитини у Фінляндії та перспективи використання ідей позитивного досвіду в Україні.

Фінляндія — це приклад країни, яка за відносно короткий період досягла успіхів як у розвитку економіки, так і в розвитку освіти. Оперуючи конкретними фактами, Г. Андрощук зазначає, що «в останні роки ця країна стабільно очолює міжнародні рейтинги конкурентоспроможності. На початку нового тисячоліття вона викликала світову сенсацію. Спершу експерти ООН з програми людського розвитку встановили, що Фінляндія випередила всі країни світу щодо економічно-соціальної ефективності використання високих і надвисоких технологій. Пізніше Міжнародний інститут розвитку (IMD) та Всесвітній економічний форум (WEF) виявили, що Фінляндія вийшла на перше місце у світі за індексом глобальної конкурентоспроможності» [1, с. 94]. Однією з найкращих у світі є її освітня система, адже згідно з результатами міжнародних досліджень ТІМСС (Міжнародні тенденції у вивченні математики і природничих наук), ПІСА (Програма міжнародного оцінювання учнів), ПІРЛЗ (Міжнародний прогрес у навчанні читання). Фінляндія займає провідне місце в Європі за якістю навчання, конкурентоспроможністю своїх випускників та загальною статистикою щодо розвитку обдарованості в дітей [13], [5, с. 57].

Успіх освітньої системи Фінляндії забезпечується реалізацією таких принципів: *рівності, безкоштовності, індивідуальності, практичності, поваги до учня, довіри, добровільності, самостійності.*

На нашу думку, усі вони, але передусім добровільність, довіра й повага до учня забезпечують задоволення дитини шкільним навчанням і роблять її щасливою. Фінська система освіти дійсно є гармонійною і «повернута обличчям» до школяра.

У фінській школі діти хочуть навчатися. Учителі заохочують учнів до навчання, але вчитися не змушують. Низький рівень навчальних досягнень вважають не проблемою школяра, а результатом невідповідного для конкретного учня відбору методик. Якщо ж дитина не хоче або й не може вчитися, її орієнтують на майбутню професію. У школах є спеціальний педагог — учитель майбутнього, який допомагає учневі обрати майбутню професію, радить, куди вступити на навчання. Тут не соромно залишатися на другий рік, адже в кожній дитині різний темп розвитку. Тому існує додатковий 10 клас.

Головною особливістю фінської системи освіти є акцентування уваги на розвитку дітей, який, як і реформи освіти, передбачає постійну адаптацію шкільного навчання до мінливих потреб особистості та суспільства [14, с. 28].

Протягом усього навчання діти обов'язково повинні вивчити декілька життєво важливих тем. Перша тема — «Становлення людини», яка передбачає усвідомлення себе як особистості і налагодження взаємодії з оточенням, розвиток відповідальності за свої слова та вчинки, наслідки дій, розуміння інакшості інших та прийняття цього. Засвоєння теми починається вже з дошкільної освіти, і саме тому у фінських школах так комфортно дітям із розумовими та фізичними відхиленнями, дітям різних національностей та віросповідань. Ще одна наскрізна тема фінської освіти, яка навчає висловлюватися, бути почутим і чути інших, а також критично й обдуманно сприймати інформацію, отриману із засобів масової інформації, — «Комунікативні навички та взаємодія зі ЗМІ».

Наступні дві теми вчать фінів змалечку бути не споживачами, а активними учасниками життя. Це «Активна громадянська позиція та ініціативність», а також «Відповідальність за довкілля». Перша забезпечує формування навичок взаємодіяти з найближчим оточенням — сусідами, однокласниками, родичами, а також знаходити там своє місце і змінювати ситуацію в цьому оточенні на краще. Друга — це бережне й відповідальне ставлення до природи, зокрема й енергозбереження та сортування сміття, а також усвідомлення наслідків своїх вчинків для природи, світу, інших людей, планети. Ці теми-меседжі прослідковуються протягом усього навчання маленьких фінів на різних предметах. Завдяки цьому з фінської школи випускається юний свідомий громадянин — толерантний, готовий до життя у світі людей і природи, зі «щепленням» від маніпуляцій та провокацій, з критичним поглядом на речі та зі знаннями, які мають прикладний характер і неодмінно йому знадобляться в житті [10].

Провідними методами освітнього процесу фінської школи є інтерактивні (робота в групах), проектні (виконання проектів на життєво важливі теми). Успіх забезпечується також використанням сучасної комп'ютерної техніки. У школах функціонують різноманітні лабораторії, «живі» куточки, міні-сади тощо. Простір органі-

зований таким чином, щоб дійсно мотивувати до навчальної діяльності. Усе, включаючи розмальовану підлогу (різні геометричні малюнки, лабіринти, елементи ігор типу «знайди за стрілочками»), сприяє кращому розвитку дитини. Робоча обстановка дає змогу вільно пересуватися в класі.

В освітньому просторі дотримуються принципу, що дітям має бути цікаво. Є різні способи підтримання інтересу, наприклад, учням пропонують самим скласти власний розклад на тиждень, розподілити теми та визначити, як вони хочуть їх вивчати. У старшій школі навчання — повністю відповідальність учня. Якщо йому потрібна допомога, він сам звертається до консультанта, психолога.

Ще однією важливою особливістю фінської освіти, що робить дітей щасливими, є зведення до мінімуму конкуренції між учнями. Водночас з усуненням змагальності домінують взаємна підтримка й гуманізм. Ці риси фінського менталітету формувалися з-поміж інших чинників під впливом природно-кліматичних умов існування: «Життя в суворих кліматичних умовах було можливе лише в колективі, який вирізнявся рівністю кожного члена спільноти при прийнятті колективних рішень і прагненням до справедливого розподілу. Екологічні труднощі життя на території Фінляндії змусили населення довше зберігати просоціальні характеристики поведінки. Головними рисами просоціальної поведінки є так звана «допомагаюча поведінка», доброзичливість та відсутність агресивності» [4, с. 7]. Для фінів притаманні здатність піклуватися одне про одного, можливість покластися на когось у скрутний час і свобода ухвалювати життєво важливі рішення [8].

Дітей не тільки не порівнюють між собою, а, навпаки, навчають радіти за успіхи один одного. Цій проблемі зазвичай не приділяють уваги в інших європейських країнах. Цікавими є методи підтримки дітей. Їх навчають радіти досягнення друзів. На жаль, цього не роблять в більшості країн, зокрема і в нашій. Способи взаємної підтримки юних фінів популяризуються в українських та зарубіжних медіа, зокрема свято — День форелі (лосося). Під час свята один канал у місті перегороджують, туди приїжджає машина і випускає 3-4-5 тисяч форелей або лососів, щоб місцеві діти з вудками рибалили. Тих, хто зловить рибу, вітають. Проте, роблять це по-особливому. Коли дитина витягує рибу, то всі інші діти відкладають вудки, плескають у долоні і тішаються. Тобто країна навчає дітей найголовнішого — радіти щастю, удачі, успіху іншої людини.

Аналіз суспільно-політичних чинників розвитку Фінляндії засвідчує, що це вміння школярі можуть опанувати не лише завдяки вихованню. В умовах гострої конкуренції проблематично радіти за досягнення суперника, який отримує бажане для тебе. Отже, провідними є соціальні, політичні та економічні сили суспільства. На тому, що саме вони мають вирішальний вплив на освіту країни, акцентує увагу В. Бутова [4, с. 7]. Ці чинники є сприятливими у Фінляндії. Згідно з рейтингом Всесвітнього банку економіка Фінляндії посідає 14 місце у світі. А це дає змогу забезпечити високі зарплати працівникам освіти, створити розвивальне середовище в школі. У країні працюють висококваліфіковані вчителі, адже авторитет цієї професії вищий, ніж навіть лікарів, юристів [18, с. 4].

Збереженню здоров'я, забезпеченню внутрішньої гармонії дітей сприяє організація контролю знань. Фінські школярі складають перший та єдиний загальнонаціональний іспит (матрикуляційний) після закінчення старших класів середньої школи у віці 17–19 років [5, с. 60].

У школах можна не писати контрольних робіт; ще з дошкілля переважно використовується самоконтроль [18, с. 2]. Широко застосовуються описові пропозиції та побажання, при цьому учні не порівнюються один з одним [5, с. 60]. На думку фінів, лозунгом кожної школи мають стати слова: «Не можна критикувати учнів і казати їм «погано» [18, с. 4].

Безстресове навчання доповнюється турботою про формування здорового способу життя й раціональне харчування школярів. Учні забезпечуються щоденними безкоштовними гарячими обідами. У країні активно проводяться інформаційні кампанії щодо роз'яснення шкідливих наслідків неправильного споживання їжі дітей для батьків. На державному рівні розглядаються питання про заборону реклами шкідливої для дітей їжі. Водночас для забезпечення здорового способу життя влаштовуються розваги та тренування на свіжому повітрі серед сімей та молоді. У всіх освітніх структурах обладнані зали, тренажери, майданчики; є інструктори, тренери [9, с. 78].

Активний рух на свіжому повітрі змінюється сімейним читанням уголос, яке все більше набуває популярності. Навіть ті фіни, які надають перевагу телебаченню, теж змушені читати, при цьому слухаючи іноземну мову: державним рішенням стала заміна звукового дубляжу іноземних відеоматеріалів і кінофільмів титрами перекладу знизу екрана [9, с. 78]. Читання у Фінляндії стало важливим чинником успіху й цікавою формою відпочинку. Можна зробити висновок, що фіни, досягнувши матеріального благополуччя, вміють краще за інших людей у світі перетворювати його в добробут, почувавши себе задоволеними життям.

Аналіз досвіду виховання щасливої дитини у Фінляндії дає підстави визначити ідеї, що можуть бути успішно реалізовані в Україні в контексті реформування вітчизняної школи. Обґрунтовуючи концептуальні засади змін у шкільництві, педагогічні працівники наслідували зарубіжний досвід, зокрема й фінський. Результатом напрацювань є поділ початкової школи на два цикли: перший — адаптаційно-ігровий (1-2 класи), другий — основний (3-4 класи) [7, с. 21]. Під час першого циклу навчання організовується через діяльність, ігровими методами як у класі, так

і поза його межами; навчальні завдання і час на їхнє виконання визначаються відповідно до (із урахуванням) індивідуальних особливостей школярів; запроваджено описове формувальне оцінювання, немає традиційних оцінок; найважливіше завдання вчителя — підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання [7, с. 21].

Окрім того, задоволеність учня шкільною освітою і життям забезпечуватимуть у майбутньому в Україні такі зміни:

- створення атмосфери довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті;
- зацікавлення дитини вчителем, приклад якого є ключовим виховним елементом;
- виявлення індивідуальних нахилів та здібностей кожної дитини для цілеспрямованого розвитку і профорієнтації;
- формування оптимальної траєкторії розвитку кожної дитини з допомогою висококваліфікованих психологів та соціальних педагогів;
- упровадження педагогіки партнерства (відносини між учнями, батьками, учителями, керівництвом школи та іншими учасниками освітнього процесу буде побудовано на взаємній повазі та діалозі) [7, с. 20].

Аналіз досвіду розвитку шкільництва у Фінляндії доводить, що такі новації в цій країні вже давно стали закономірними тенденціями, сприяють успіху фінської освіти, і на їх основі виховується щаслива дитина.

Водночас із здобутками в Україні залишаються невирішені проблеми, які перешкоджатимуть ефективним змінам. Передусім це несприятливі для розвитку освіти суспільно-політичні й економічні чинники. В Україні спостерігається «задавлене недофінансування галузі (аналітики вважають, що навчальні заклади недоотримують від 40 % до 60 % необхідних для їх нормального функціонування коштів; недостатня забезпеченість підручниками, навчально-методичною літературою та інформаційними матеріалами; низький рівень матеріально-технічної, особливо комп'ютерної бази навчального процесу, незабезпеченість енергоресурсами)» [3]. Учительська професія все ще не є престижною і високооплачуваною. У країні, де є високий рівень безробіття серед працівників розумової праці, існує гостра конкуренція, яка не робить людей щасливими вже зі шкільної партії.

А тому актуальним завданням є впровадження педагогіки Серця, ідеї якої обґрунтовували українські мислителі Г. Сковорода, В. Сухомлинський, польські діячі Я. Корчак, М. Лопаткова та інші. Польська письменниця М. Лопаткова, яка у 1992 р. написала книжку «Педагогіка серця», звернула увагу на потребу любові в житті людини і в процесі виховання. Вона довела, що нестача любові спричиняє хвороби, психічне каліцтво, а часто й агресію. У цьому контексті М. Лопаткова писала: «Культ красивого тіла, здоров'я, освіти, заможності, підприємливості, конкуренції, успіху породжує у щораз більшої кількості людей, що не вирізняються такими рисами, відчуття неповноцінності, стан тривоги. Особа, що не має вроди, таланту, власності, важливих знайомств, побоюється самотності у протистоянні з людьми і долею» [12, с. 27]. Аналіз фінської системи освіти засвідчує, що діти таку любов відчують. В Україні, звичайно, для цього ще треба створити низку умов на тлі економіки, що розвивається, підвищення рівня життя населення.

Отже, виховання щасливої дитини передбачає передусім вияв любові до неї. І це у будь-якій країні світу. Окрім того, актуальними ідеями у вихованні дитини з внутрішньою гармонією в Україні є дотримання в освітньому процесі закладів освіти принципів індивідуальності, практичності, поваги до учня, довіри, добровільності, самостійності, що є провідними у фінській системі освіти. Важливо також формувати в дітей вміння відчувати себе щасливими.

Література

1. Андрощук Г. О. Національна інноваційна система Фінляндії: формула успіху // Наука та інновації. 2010. Т. 6. № 4. С. 93–107.
2. Бутник О. О. Дослідження індексу щастя населення в контексті ефективного державного управління // Державне управління. 2017. № 22. С. 73–75.
3. Бутова В. О. Використання фінського освітнього досвіду для підвищення якості шкільної освіти України. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer31/910.pdf> (дата звернення: 07.05.2019).
4. Бутова В. О. Соціальні передумови фінських освітніх інновацій // Scienceand Educationa New Dimension. Pedagogyand Psychology. 2016. IV (45), Issue: 93. С. 7–9.
5. Гринюк С. П. Сумлінна праця: як фіни побудували успішну систему освіти // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України. Київ, 2011. Вип. 5. С. 57–61.
6. Ісаєва М. Є. Визначення поняття «щастя»: педагогічний аспект // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. Херсон. нац. техн. ун-т. Вип.1 (12). Херсон, 2015.С. 32-34.
7. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/apdyptp_2015_1_11.pdf (дата звернення: 07.05.2019).
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / заг. ред. М. Грищенко. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 07.05.2019).

9. Найщасливіша країна світу — Фінляндія. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-tra-44525368> (дата звернення: 04.06.2019).
10. Смольська Л. Успіх фінської ступеневої освіти в контексті сучасного розвитку суспільства // Нова педагогічна думка. 2013. № 1, ч. 1. С. 77–80.
11. Чернецька С. Досвід Фінляндії: «Дітей потрібно готувати до життя, а не до екзаменів». URL: https://ukr.lb.ua/society/2016/05/31/336445_dosvid_finlyandii_ditey_potribno.html (дата звернення: 07.05.2019).
12. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 212 с.
13. Educational change in Finland // Second International Handbook of Educational Change / A. Hargreaves, A. Lieberman, M. Fullan and D. Hopkins (Eds.). New York. 2010. P. 323–348.
14. Łopatkowa M. Pedagogika serca. Warszawa : Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1992. 219 s.
15. McKinsey & Company, How the World's Best-performing School Systems Come Out on Top, 2007. URL.: http://www.mckinsey.com/client-service/social-sector/resources/pdf/Worlds_School_Systems_Final.pdf (last accessed 07.05.2019).
16. Sahlberg P. A short history of educational reform in Finland. URL: <http://www2.disal.it/Resource/Finland-Sahlberg.pdf> (last accessed 07.05.2019).
17. Sahlberg P. Education policies for raising student learning: The Finnish approach // Journal of Education Policy. 2007. Vol. 22, No. 2, March. P. 147–171.
18. Sahlberg P. The Fourth way of Finland // Journal of Educational Change. 2011. Volume 12 (2). P. 173–185.
19. Zawadowska Ja. Szkoła po fińsku. URL: https://fio.org.pl/images/dodatki/20060829_zawadowska.pdf (dostęp 07.05.2019).

СУБКУЛЬТУРА РЕЛІГІЙНИХ ВІРУВАНЬ ДІТЕЙ ЯК ДУХОВНА ІНТЕНЦІЯ АКСІОПСИХОЛОГОІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

В. Сіткар

к. психол. н., доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені В Гнатюка

Соціальна ситуація розвитку дитини в Україні сьогодні відрізняється високим ступенем драматизму: економічні труднощі, політична нестабільність, дегуманізація суспільних зв'язків і криза родини, соціальне сирітство та криміналізація суспільства, — отже, сучасна епоха «культурного вибуху» висуває підвищені вимоги до фізичного, психологічного, морального й духовного здоров'я маленького громадянина, приреченого виживати в таких умовах. Найважливішими ознаками негативності соціальної ситуації для зростаючої особистості є руйнування усталених протягом тисячоріч природних інститутів соціалізації — родини та дитячого співтовариства, зміна морально-психологічного клімату в суспільстві, вплив ЗМІ тощо [3].

Кожне нове покоління дітей опиняється перед необхідністю освоєння та розуміння світу, в який вони прийшли, народившись. Внутрішня логіка вікових фаз розвитку дитини визначає загальні принципи цього процесу. Тому з покоління в покоління відтворюються основні способи та форми вирішення таких проблем дітьми певного віку

Г. Костюк обґрунтував положення про те, що дитина не народжується із закладеними в її природі ідеями, прихованими в ній апріорними формами свідомості. Вона не народжується злою або доброю, мужньою або похливою. Але вона і не є чистою дошкою або просто воском, з якого можна ліпити, кому що схочеться. Дитина народжується з певними передумовами для подальшого її психічного розвитку [10, с. 109]. До того ж, на думку В. Татенка, людський індивід від початку несе в собі інтенцію і потенцію, сутнісну здатність і спроможність бути суб'єктом власного життя [14].

Як зазначає О. Климишин [8], в історії дослідження психологічних особливостей духовного розвитку особистості виокремилися два напрямки, за якими аналізують детермінанти і засоби духовного розвитку. Представники першого напрямку (Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, А. Брушлинський, Н. Ганнусенко, Н. Кордунова, Д. Леонтєв, С. Максименко, В. Пономаренко, В. Петренко та ін.) здійснюють пошук коренів духовності у сфері соціального та культурного буття людини та результатах її життєдіяльності. Другий напрям — пошук джерел духовності в сутнісній природі людини, за якого духовність репрезентує апріорний принцип саморозвитку особистості (В. Братусь, О. Зеліченко, З. Карпенко, О. Киричук, М. Савчин, В. Слободчиков та ін.) [13, с. 119]. На її думку, релігійна віра є телеологічним ядром духовного розвитку особистості. В духовній іпостасі людини акумульовано потребу віри, «докази» віри та спроможність жити вірою. Психологічний зміст християнської віри проектується на площини її функціонування: несвідому духовність, когнітивну сферу (християнський менталітет), емоційну сферу (релігійні почуття), сферу волі (християнські вчинки). Як активний психодуховний феномен, віра проявляється у готовності людини відстоювати християнські цінності й утверджувати релігійний світогляд. Досвід віри темпорально індивідуальний і характеризується початком